

Filosofia, kevät 2008

Vuoden 2008 parhaina filosofian ylioppilaskokeen kirjoittajina palkittiin Emma Hirsimäki (Jyväskylän lyseon lukio), Auli Kotimäki (Jyväskylän lyseon lukio) sekä Joel Kättö (Helsingin suomalainen yhteiskoulu) ja parhaina elämäntutkimustiedon vastaajina Susanna Ahokas (Joutsenon lukio), Suvi Karila (Juhana Herttuan lukio) sekä Tuulikki Viilo (Eiran aikuislukio).

niin & näin onnittelee! Ohessa kaksi esimerkkiä palkittujen vastauksista.

(Lisää palkittujen vastauksia *Filosofia.fi*-portaalissa: www.filosofia.fi/opetus/yovastaukset)

1. Sanotaan, että yksilön vapaudella on aina rajansa.

(a) Pohdi miten väite on perusteltavissa.

Yksilölle sallitaan yhteiskunnassa vapauksia, jotka turvaavat ihmisen elämää yhteiskunnassa ja luovat sille edellytyksiä. Vapauksista puhutaankin kahdessa mielessä. Negatiivinen vapaus tarkoittaa, että ihmistä ei estetä toteuttamasta itseään, kunhan hän sallii saman muille. Positiivinen vapaus tarkoittaa, että yksilölle annetaan mahdollisuuksia toteuttaa itseään.

Vapaus moraalisenä käsitteenä luo aina vastuun. Väite, että yksilön vapaudella on aina rajansa liittyy juuri tähän. Kun yksilölle sallitaan vapauksia yhteiskunnassa, hänen on oikeudenmukaisuuden nimissä sallittava sama myös muille. Yksilön vapaus ulottuu juuri siihen, mistä toisen yksilön vapaus alkaa, mikä tarkoittaa sitä, että oman vapauden nimissä ei saa rajoittaa toisen vapautta. Ihmisellä ei ole oikeutta pitää vapautenaan esimerkiksi tunkeutua toisen kotiin sillä perusteella, että tälle kuuluu vapaus liikkua missä vain. Tämä loukkaa toisen vapautta.

(b) Anna esimerkkejä yksilön vapauksista ja selitä niitä.

Yksilön vapaudet ovat luonteeltaan positiivisia tai negatiivisia. Positiiviset antavat siis vapauden johonkin ja negatiiviset ovat vapauksia rajoitteista ja esteistä.

Yksilön vapaudet voidaan nähdä myös oikeuksina. Tärkeitä yksilönvapauksia ovat oikeus elää vapaana, hengen turva ja omistamisoikeus. Nämä luonnolliset oi-

keudet ihmiselle määritteli jo filosofi John Locke. Ilman näitä vapauksia ihmisen ei ole mahdollista elää mielekäästä elämää. Näiden perusvapauksien rinnalla yksilöllä on myös esimerkiksi poliittisia vapauksia, jotka antavat ihmisille oikeuden ilmaista itseään. Poliittiset vapaudet ovat tärkeitä, jotta jokaisella yksilöllä olisi mahdollisuus vaikuttaa yhteiskuntaan.

Oikeudenmukainen yhteiskunta vaatii myös positiivisia vapauksia. Mitä hyötyä on vapaudella käydä koulua, jos ihmisellä ei ole rahaa siihen? Oikeudenmukainen yhteiskunta luo yksilön elämään edellytyksiä. Positiivisia vapauksia ovat esimerkiksi yksilön oikeus ilmaiseen koulutukseen, sosiaaliturvaan ja lapsen oikeus ilmaiseen päivähoittoon. Nämä oikeudet ovat tärkeitä, koska ne antavat myös vähäosaisille mahdollisuuden toteuttaa itseään.

(c) Mitä vapauksia ihminen ei voi itselleen vaatia?

Ihminen ei voi vaatia itselleen vapauksia muiden ihmisten vapauksien kustannuksella. Kun ihmisellä on vapauksia, hän sallii samalla samat vapaudet myös muille. Vapaus on vastavuoroista ja tuo aina vastuun.

Ihminen ei voi vaatia itselleen vapautta esimerkiksi lyömään ystäväänsä, koska tämä loukkaa ystävän vapautta fyysiseen koskemattomuuteen. En voi vaatia itselleni vapautta varastaa kaupasta, koska tämä loukkaa kauppiaan vapautta / oikeutta omaisuuteen.

Vapaus, joka rajoittaa toisen ihmisen vapautta, ei ole oikeudenmukaista ja on moraalisesti väärin. Vapaus moraalisenä käsitteenä edellyttää vastavuoroisuutta, mikä puolestaan perustuu siihen, että jokainen ihminen on samanarvoinen.

Joel Kättö

Elämänkatsomustieto, kevät 2008

8. Kulttuuri on merkityksiin perustuvaa inhimillistä toimintaa. Pohdi mitä tällä tarkoitetaan. Onko mahdollista puhua eläinyhteisöjen kulttuurista?

Käsite kulttuuri kattaa laajasti yhteisön tavat, uskomukset, kielen, ympäristön, maailmankuvan, taiteen, filosofian ja ryhmän sisäiset rakenteet. Kreikkalaisen kulttuurin keskuksena oli tiivis kaupunkilaisyhteisö ja poliiksen ulkopuolelle karkotettu saattoi katsoa menettäneensä ihmisarvonsa. Kulttuuri, jossa elämme, muodostaa maailmankatsomuksemme, käsitteemme hyvästä ja pahasta ja siitä, mitä pidämme tavoittelemisen arvoisena. Vaikka sana kulttuuri yleensä herättää meissä mielikuvan antiikin korkeakulttuureista taiteellisine ja filosofisine saavutuksineen, kulttuuria ovat myös pienen uusiguinealaisheimon valmistamat saviastiat, heidän yhteisönsä sisällä vallitsevat tavat ja uskomukset.

Tämän ajatuksen pohjalta voidaankin muodostaa käsitys merkityksiin perustuvasta inhimillisestä toiminnasta. Tällä mietteellä voidaan pyrkiä kuvaamaan kulttuurin roolia inhimillisten ominaisuuksien esille tuojana. Kulttuuri on inhimillisen ajattelun tulos enemmän kuin pelkkä yhteiskuntasopimus samaa lajia edustavien yksilöiden kesken. Eri aikoina eri paikoissa syntyneillä kulttuureilla on yhdistäviä tekijöitä, joista näkyvin on kieli. Kulttuurien arvottamisesta irtautuminen, kulttuurirelativismi, saattaa kuitenkin kyseenalaistaa länsimaisten ihmisoikeuksien valossa joidenkin kansojen ihmisarvon. Onko kulttuuri siis noussut yksilöä tärkeämmäksi tekijäksi?

Yleisesti ajatellaan kulttuurin kuitenkin koskevan vain ihmisyyhteisöjä. Emme puhu kalojen tai koirien kulttuurista, vaikka niilläkin on omat tapansa, yhteisiä käyttäytymismalleja, oma merkkikieli ja hierarkia. Kulttuuri on kuitenkin inhimillisten ominaisuuksien ilmentymä.

Jokaiseen kulttuuriin kuuluu uskomuksia ja käsityksiä maailman synnystä, tuonpuoleisesta, elämän tarkoituk-

sesta ja maailmankaikkeuden rakenteesta. Eläin ei toteuta tällaista ajattelua, se ei muodosta uskonlahkoja tai suorita riittejä. Tähän kulttuurilliseen ominaisuuteen liittyy olennaisena osana ihmisen kuolemantaju, joka eläimeltä puuttuu. Eläin voi tuntea heikkoutta ja havaita lajitoverinsa kuolleen, mutta omaa kuolemaansa se ei ainakaan nykyisten tietojemme valossa ennakoi.

Ihmiselle ominaista on myös apuvälineiden rakentaminen selviämismahdollisuuksiensa parantamiseksi. Simpanssi osaa poimia maasta kepin ja tökkiä sillä termitipesää, mutta monimutkaisempien työkalujen rakentamiseen se ei pysty. Olennaisimpia esteitä eläinten kulttuurin rakentumisessa on kuitenkin kielen puuttuminen. Ihmisten varhaisimpien kulttuurien on arveltu syntyneen vasta kielenkäytön seurauksena, jolloin on pystytty jakamaan tietoa ja sopimaan yhteisistä periaatteista. Ilman kieltä eläisimme luultavasti susien yhteiskunnassa, jossa päti ainoastaan vahvimman laki.

Erilaiset kulttuurit mahdollistaa myös ihmisen abstrakti ajattelu, jonka avulla voimme ilmaista itseämme esimerkiksi symbolien kautta. Tällainen ajattelu pitää sisällään myös suunnitelmallisuuden, jolloin ihminen kykenee irrottamaan ajatuksensa tästä hetkestä ja palaamaan muistelemaan menneitä tai suunnittelemaan tulevaa. Eläin elää hetkessä. Se voi intuitiivisesti muistaa langasta saamansa sähköiskun tai kerätä ruokaa varastoon, mutta tietoiseen toimintansa suunnitteluun tai menneiden tapahtumien arviointiin se ei kykene. Vaikka luonnossa esiintyy teleologisia ilmiöitä, eläin toteuttaa lähinnä yksinkertaisia, kausaalisia toimintoja. Onkin todettava, että vaikka useat eläimet tuntuvat oppimiskyvyltään hyvinkin älykkäiltä olennoilta, kulttuurin muodostamiseen ne eivät ainakaan sanan kulttuuri nykyisessä merkityksessä kykene.

Tuulikki Viilo